

Trávení volného času v České republice ve srovnání s evropskými zeměmi¹

Jiří Šafr, Věra Patočková

Leisure in the Czech Republic in a Brief Comparison with European Countries

Abstract: The article focuses on leisure activities in the Czech Republic. After the introductory part defining leisure and its functions, data from the international research ISSP 2007 Leisure and Sport are analyzed. Frequencies of 13 leisure activities and perceived functions of leisure are described and the Czech results are briefly compared with the average of 18 European countries. Then attention is paid to the structure of leisure activities in the Czech society. Three main leisure clusters, i.e. types of lifestyle, were identified: (1) cultural and sporting activities outside home, (2) "female" culture (shopping, watching TV, reading books and visiting relatives), (3) "home-loving" style of life (doing handicrafts and do-it-yourself). The main sociodemographic characteristics of their followers are delineated using multinomial logistic regression.

Keywords: leisure, life style, the Czech Republic, Europe.

Úvod – volný čas v sociologické perspektivě

Sledování televize, návštěva kina, divadla, koncertu či výstavy, cyklistický výlet, hodina karate, juda, tenisu, aerobiku nebo třeba jógy, fotbalový nebo volejbalový trénink, četba pěkné detektivky či napínavého románu, posezení s přáteli v kavárně nebo chatování s kamarády na internetu, hraní her na počítači, vytváření věcí z keramické hlíny, malování hedvábných šátků, zpěv to vše jsou příklady toho, jak lidé dnes tráví svůj volný čas.

V reprezentativním šetření české populace CVVM z roku 2009 pouze 6 % respondentů uvedlo, že nemá ve všední den žádný volný čas, čtvrtina populace odhadla množství svého volného času ve všední den na 1–2 hodiny, třetina respondentů na 3–4 hodiny, 18 % respondentů na 5–6 hodin a dalších 16 % dokonce na 7 nebo více hodin ve všední den. O víkendu pak máme volného času významně více, zhruba čtvrtina respondentů odhadla svůj volný čas v sobotu nebo v neděli na 5–6 hodin, další čtvrtina na 7–9 hodin, okolo 30 % na 10 nebo více hodin a pouze 1–2 % respondentů nemají o víkendu žádný volný čas. [Šamanová 2010]

Volný čas je významnou součástí našeho života a není proto překvapivé, že se v uplynulém století stal středem pozornosti mnoha vědců i nejrůznějších odborníků. Můžeme se tak setkat s nepřehledným množstvím teoretických i empirických prací zabývajících se problematikou volného času. Existuje celá řada přístupů ke studiu volného času. [např. Veblen (1899) 1999; Dumazedier 1962; Filipcová 1966; Selucký 1966; Červinka et al. 1966; Švigová 1967; Kaplan 1975; Parker 1976; Iso-Ahola 1980; Kelly 1987; Roberts 1983; Neulinger 1990; Stebbins 1992; Wearing 1998; Rojek 2000; Blackshaw 2003; Dufková, Tuček 2003; Freysinger, Kelly 2004; Šafr 2008; Rojek 2010; Patočková, Špaček, Šafr 2010 (v tisku)]. Obecně bývá volný čas označován za specifickou část mimopracovní doby, po kterou člověk nemusí vykonávat žádné činnosti, které by vnímal jako povinnosti nebo něco, co vykonává v souvislosti s péčí o děti nebo ostatní členy rodiny, v souvislosti se zabezpečením chodu domácnosti, přepravou nebo uspokojováním svých biofyziologických potřeb (spánek, jídlo, hygiena, event. zdravotní péče). Tato část mimopracovní doby se označuje jako čas vázaný. Čas je tedy rozlišován na čas *pracovní* a *mimopracovní*, který se dále dělí na čas *vázaný* a *volný*. Za volný čas

je potom označována doba, která „zbyde“, když člověk splní své pracovní, rodinné nebo společenské závazky.

Dalšími významnými charakteristikami volného času, na které je kladen důraz, je svobodná volba činností, dobrovolnost a vnitřní motivace. Ve volném čase se člověk věnuje činnostem, které si sám svobodně zvolil, vykonává je dobrovolně a dělá je primárně pro uspokojení z vlastního konání těchto činností. Není to tedy aktivita, která se „musí udělat“ nebo která by měla přinést nějaký bezprostřední užitek. Již tyto charakteristiky však přinášejí určité komplikace při zařazování některých činností. Jako typické případy se uvádějí například zahrádkářství a kutilství. Tyto činnosti jsou na jedné straně koníčkem, na straně druhé ale přinášejí užitek. Proto se také můžeme setkat s termínem *polovolný* čas, kam jsou tyto činnosti někdy zařazovány.

Jiným možným pohledem na volný čas je zaměření na náplň volného času, tedy na účast v konkrétních aktivitách. Tento pohled je častý při empirických šetřeních. V sociologických výzkumech jsou respondenti dotazováni na to, kterým činnostem se věnují ve volném čase, nejčastěji se používají různé dlouhé seznamy činností, které jsou výzkumným týmem předem zvoleny jako volnočasové, a respondenti se vyjadřují o tom, zda se dané činnosti věnují a jak často. Volnočasové činnosti se pak mohou různě členit, např. podle druhu činnosti, časového hlediska frekvence participace (denní, týdenní, měsíční, roční, specifické fáze životního cyklu), prostorových charakteristik, charakteru participace z pohledu toho, zda se jedná o aktivity, které člověk vykonává sám nebo za účasti jiných apod.

Pokud jde o funkce volného času, nejčastěji jsou zmiňovány odpočinek, zábava a rozvoj vlastní osobnosti. Stále častěji je však také poukazováno na to, že ve volném čase dochází i k nežádoucím či nezákonným aktivitám jako je např. braní drog nebo digitální pirátství (např. [Rojek 2010]).

Existuje řada faktorů, které ovlivňují trávení volného času, jako například pohlaví, věk, fáze životního cyklu, vzdělání, sociální postavení, profese, charakter, velikost a vliv primární a současné rodiny, zdravotní stav, množství volného času, finanční a prostorová dostupnost volnočasových aktivit atd. Zároveň si je třeba uvědomit, že k volnočasové participaci také dochází v rámci určité společnosti a kultury, která má na její podobu rovněž významný vliv. Volnočasovou participaci

významně ovlivňuje existující institucionální prostředí, veřejné politiky, ale například také hodnoty a tradice dané kultury.

Zatímco v předchozí studii využívající stejná data z výzkumu ISSP 2007 [Špaček, Šafr 2010] jsme se zaměřili výhradně na vztah statusového postavení, kulturního vkusu a trávení volného času, v tomto článku se soustředíme na popis aktivit ve volném čase spolu s rozkrytím jejich vzájemné struktury, identifikaci základních typů a jejich nositelů a v neposlední řadě na krátké srovnání s vybranými evropskými zeměmi.² Uplatněn je jednoduchý explorační přístup, cílem statí je ve stručnosti seznámit čtenáře se stavem trávení volného času v současné české společnosti.

Výzkum ISSP 2007 „Volný čas a sport“

Problematické trávení volného času se podrobně věnoval mezinárodní komparativní výzkum ISSP 2007 *Volný čas a sport*, kterého se v České republice zúčastnilo 1 222 respondentů starších osmnácti let.³ Dotazník sledoval preference a způsoby trávení volného času, včetně rozsahu dovolené a participace v dobrovolných volnočasových sdruženích. Druhý tematický okruh pak představovalo sportování spolu s hraním karet a deskových her a sledování sportu v médiích. Předmětem zájmu výzkumu byla také spokojenost s volným časem a některé aspekty zdravého životního způsobu (kouření, pití alkoholu a spokojenost se zdravotním stavem). Česká verze dotazníku obsahovala navíc otázky týkající se kulturního vkusu (preference volnočasových aktivit a čtení různých novinových titulů) [viz Špaček, Šafr 2010], hodnotové preference a informaci o heterogenitě sociální sítě jedince. V dotazníku byl v úvodní informaci pro respondenta volný čas vymezen jako doba, kdy se respondent nezabývá prací, domácími povinnostmi nebo jinými činnostmi, které by musel dělat.

Činnosti ve volném čase

Nejprve se zaměříme na činnosti, kterým se věnujeme ve volném čase. Výzkum ISSP 2007 sledoval třináct nejběžnějších aktivit. To, zda a jak často se jim věnujeme, ukazuje graf 1, ve kterém jsou vedle dat za Českou republiku uvedeny také průměrné hodnoty za 18 evropských zemí, které se zúčastnily výzkumu. Nejčastěji trávíme čas před televizí (72 % obyvatel ČR se dívá denně) a nebo posloucháme hudbu (44 % denně). Mezi nejrozšířenější aktivity – takřka denní činnosti – patří ještě prohlížení různých webových stránek nebo komunikace prostřednictvím internetu, hraní her či jiná činnost na počítači (17 %) a také chození po obchodech a nakupování (15 % denně), čtení knih (14 %) a fyzická aktivita, ať už jde o sport či procházky (12%). Z nabízených možností, které jistě nevyčerpávají všechny možné alternativy trávení volného času, mezi nejméně časté patří vedle návštěv sportovních událostí, chození do kina a také návštěva kulturních akcí jako jsou koncerty, divadla, výstavy apod.

Provedeme-li rychlé srovnání, jak si Češi stojí z hlediska trávení volného času oproti evropskému průměru, pak platí, že výrazně více času strávíme nakupováním, více se věnujeme ručním pracím či kutilství a také nepatrně více čteme knihy. Naproti tomu výrazně méně času trávíme před počítačem/na internetu, méně hrajeme karty a deskové hry a také tolik neposloucháme hudbu.⁴

Pokud vezmeme v úvahu pouze deset zemí vyspělé Západní Evropy,⁵ pak kromě výše uvedených rozdílů, navíc méně sportujeme a nechodíme tak často do kina. Trávíme méně času před obrazovkou počítače, zato ve vysedávání před obrazovkou televizní rozhodně nezaostáváme. Je ovšem třeba zdůraznit, že v rámci Evropy existují mezi obyvateli jednotlivých států značné rozdíly, toto srovnání však není předmětem této studie.

Funkce volného času

Z hlediska náplně, či spíše smyslu využití, nám volný čas nejčastěji poskytuje relaxaci a odpočinek (viz graf 2).⁶ Naproti tomu aktivnější náplň volného času jako je učení se a rozvoj osobnosti nebo navazování užitečných kontaktů vyplňuje volný čas spíše zřídka, často se jim věnuje asi čtvrtina resp. pětina dospělé populace. Z hlediska negativních pocitů, které ve volném čase můžeme zažívat, 35 % dotázaných uvádí, že přemýšlí o práci, 29 % se cítí uspěchaných a přibližně pět procent se ve svém volném čase nudí. Zde se opět lišíme oproti evropskému průměru: méně času věnujeme vzdělávání a rozvoji osobnosti (v tomto případě je ve srovnání se západními zeměmi rozdíl dokonce výraznější) i navazování užitečných kontaktů. Češi se sice v porovnání s ostatními Evropany cítí méně znuženi, ale na druhou stranu práce a uspěchanost nás provází i mimo pracovní dobu, což je ostatně trend typický pro obyvatele postkomunistických zemí.⁷

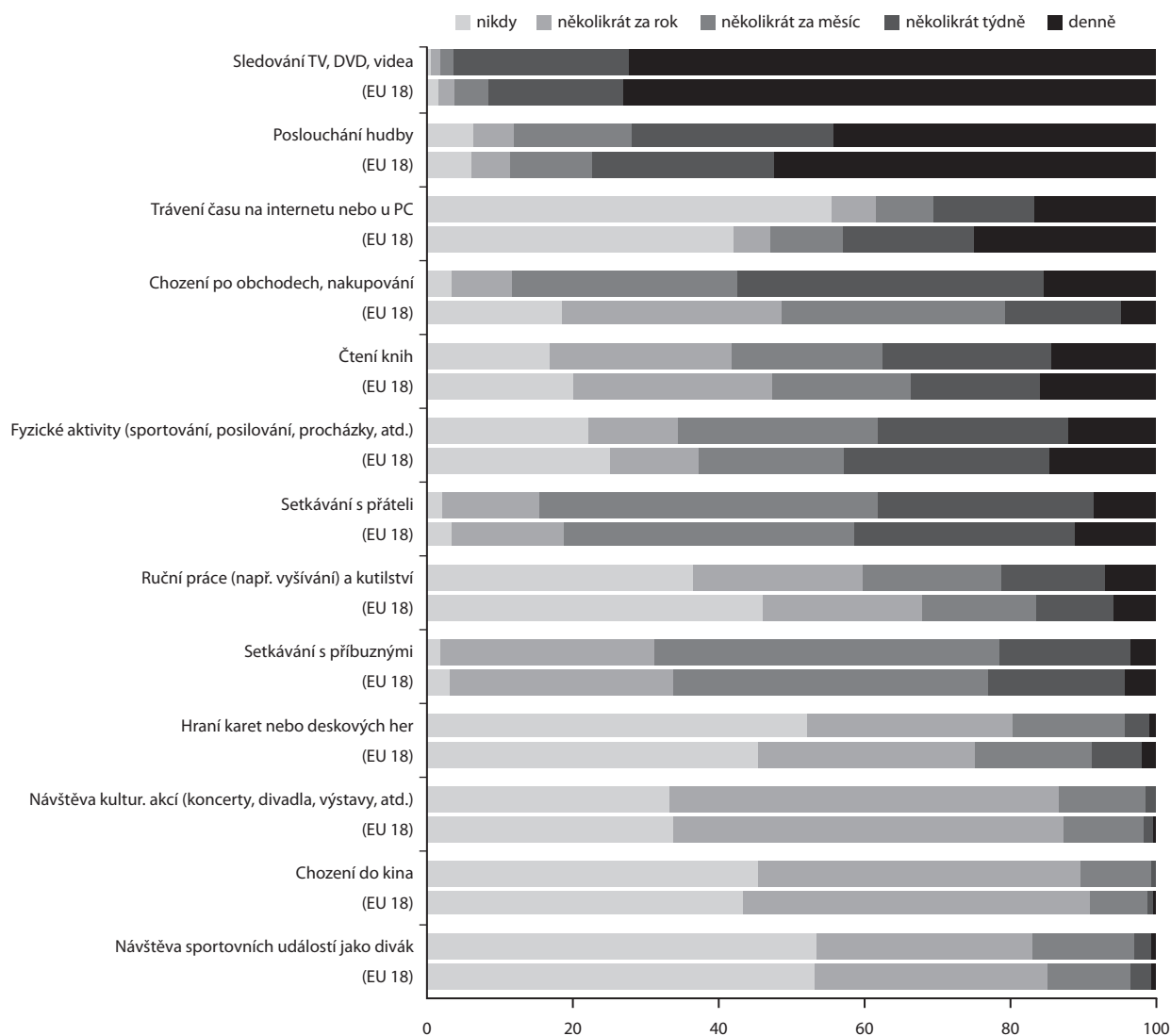
Ačkoliv výzkum ISSP neumožňuje srovnání v čase, lze na základě poznatků z jiných výzkumů uvést, že struktura trávení volného času, snad poněkud překvapivě, v základních obrysech (to zdůrazněme) v posledních necelých dvaceti letech neprodělala dramatičtější změny [Červenka 2004; Šafr 2008: 55–57; Šamanová 2009] (k srovnání struktury trávení volného času se situací před rokem 1989 viz [Duffková, Tuček 2003]). Za zmínku stojí především pokles návštěvnosti kin v porovnání s počátkem 90. let a také pokles zájmu o četbu časopisů. Počátkem devadesátých let minulého století chodila do kina nejméně jednou měsíčně třetina dospělých, v roce 2009 to bylo už jenom 16 % [Šamanová 2009]. Rovněž lze konstatovat, že po roce 1989 vazba kulturně náročného způsobu trávení volného času (jako např. chození do divadla) na společenský status zůstala relativně stabilní [viz Šafr 2008: 58–61].

Struktura volnočasových aktivit – základní typy životního stylu v České republice

Nyní se vrátíme k činnostem ve volném čase, tak jak je zachytil výzkum ISSP v roce 2007, s cílem nalézt odpověď na otázku, zda spolu jednotlivé volnočasové aktivity v české společnosti nějak souvisejí, tedy zda tvoří určitou koherentní strukturu. Za tímto účelem jsme provedli hierarchickou seskupovací analýzu,⁸ která nám umožnila rozřadit jednotlivé případy – respondenty do tří interpretovatelných shluků (jako vstupní vzdálenosti byly použity pearsonovy korelační koeficienty a k posouzení vzdálenosti skupin metoda nejbližšího souseda). Základní profil těchto klastrů z hlediska průměrné frekvence jednotlivých aktivit uvádí graf 3. Činnostem volného času se oddáváme s rozdílnou časovou intenzitou, proto jsme za účelem souhrnnější prezentace vzájemných shod a rozdílů jednotlivých typů trávení volného času dále vstupní matici průměrů nejprve standardizovali na z-skóry a poté pomocí metody

Graf 1: Odpovědi na otázku: „Jak často se ve svém volném čase věnujete následujícím činnostem?“, ČR a 18 evropských zemí v roce 2007, řádková procenta

Zdroj: ISSP 2007, N pro EU 18 = 22016, N pro ČR = 1180 (listwise, nevážená data).
 Poznámka: V prvním řádku je vždy údaj pro ČR, v druhém pro evropské země (18).

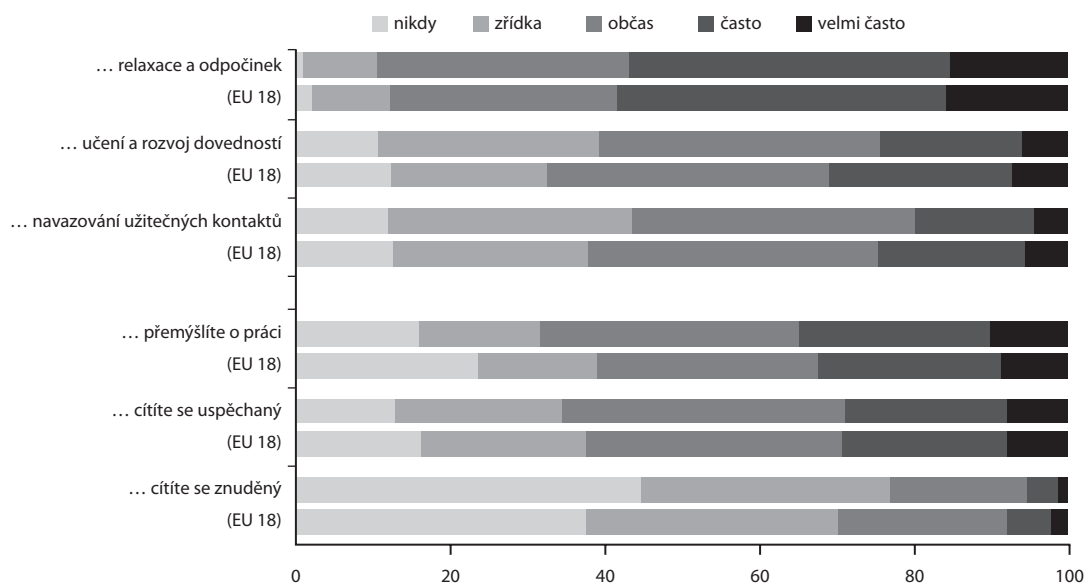
hlavních komponent zobrazili do dvourozměrného prostoru (viz graf 4). V následující interpretaci uplatňujeme v první řadě relační pohled. Nejde nám v ní až tolik o popis pomocí absolutních hodnot frekvencí aktivit, nýbrž o celkovou strukturu relativních odlišností mezi seskupeními. Kupříkladu lidé ze všech tří typů volného času sledují televizi téměř denně, zatímco do kina chodí v průměru několikrát do roka. Rozdíly mezi jednotlivými typy jsou ovšem v druhém případě daleko větší.

Jedinci z prvního seskupení, v české populaci jich nalezneme 35 %, se v porovnání s lidmi z ostatních klastrů vyznačují aktivitami převážně mimo domov, ať už jde o kulturní akce, setkávání s přáteli či sport spolu s trávením času před počítačem a poslechem hudby. Pro respondenty z druhého klastru (45 % respondentů) je typické, že oproti ostatním ve volném čase více nakupují, sledují TV, čtou knihy a navštěvují příbuzné. Při značné míře zjednodušení se dá říci, že jde o

kulturu charakteristickou především pro ženy. Třetí seskupení zahrnuje necelých dvacet procent lidí, kteří se věnují víceméně hlavně ručním pracím či kutilství, také je pro ně vedle sledování televize příznačné setkávání s příbuznými. V porovnání se zástupci druhého klastru navštěvují sportovní události jako diváci, sportu jako takovému se ale věnují minimálně. Výzkum ISSP zde bohužel neobsahoval údaj o četnosti chůze do hospody – tedy aktivitu výsostně typickou pro muže, proto nelze zcela jednoznačně tvrdit, že se jedná o výhradně „mužský“ svět domácí kultury.⁹

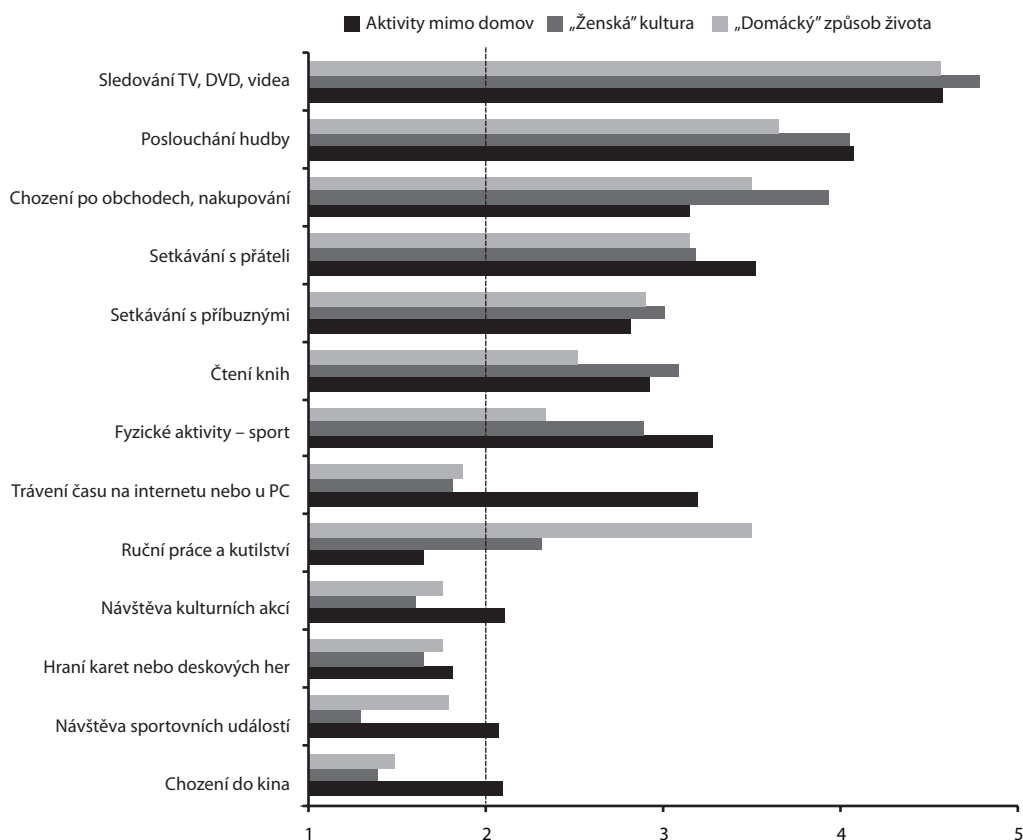
Na tomto místě je třeba zdůraznit, že výsledná typologie vyjadřuje pouze ty nejzákladnější kontury životního stylu, neboť celá dospělá populace je rozčleněna do pouhých tří navzájem se vylučujících typů, které jsou dány dostupnými položkami z baterie otázek týkajících se frekvence činností ve volném čase (zde tak neuvažujeme mnoho dalších možných

Graf 2: Funkce volného času, odpovědi na otázky: „Jak často trávíte svůj volný čas ...“ (horní část grafu) a „Jak často ve svém volném čase ...?“ (dolní část grafu), ČR a 18 evropských zemí v roce 2007, rádková procenta

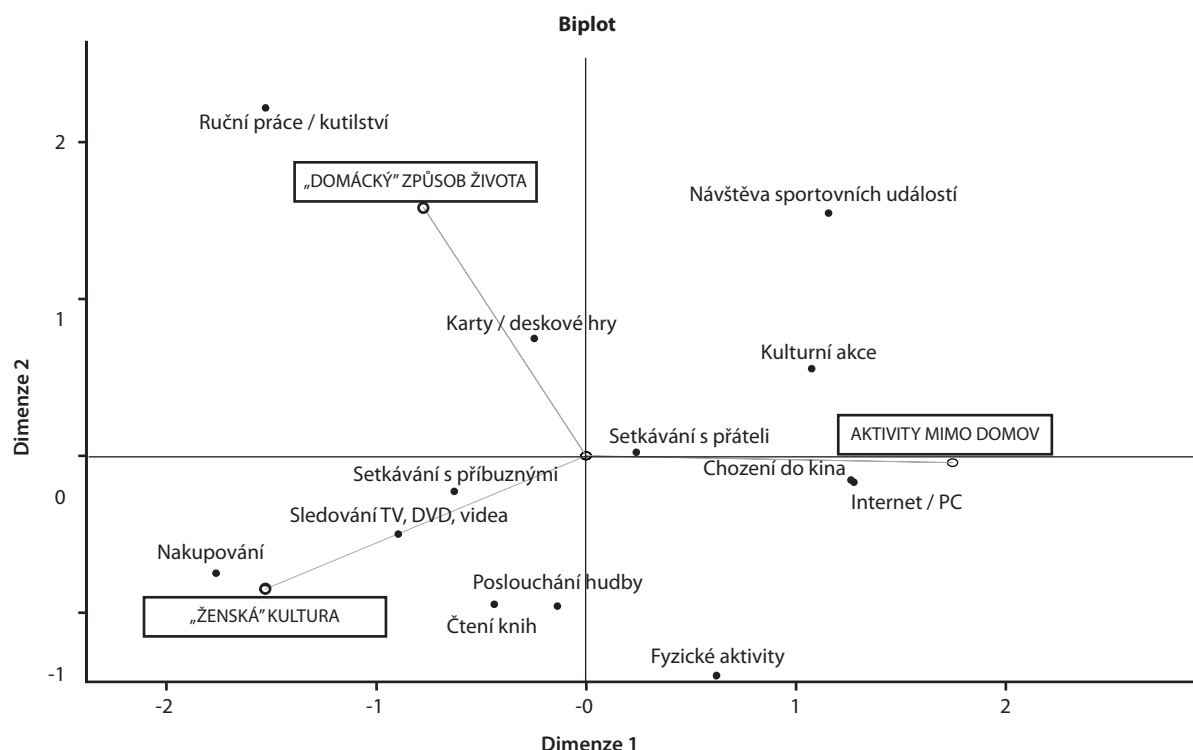
Zdroj: ISSP 2007, N pro EU18 = 19272, N pro ČR = 1173 (listwise, nevážená data).
 Poznámka: V prvním řádku je vždy údaj pro ČR, v druhém pro Evropské země (18).

Graf 3: Průměrné frekvence aktivit volného času podle klastrů

Zdroj: ISSP 2007, N = 1188 (listwise).
 Poznámka: 1 – nikdy, 2 - několikrát za rok, 3 - několikrát za měsíc, 4 - několikrát týdně, 5 - denně.

Graf 4: Profil klastrů volného času: metoda hlavních komponent, biplot komponentních zátěží a objektů

Zdroj: ISSP 2007, N = 1188 (listwise).

Poznámka: metoda hlavních komponent (PCA), vstupní maticí jsou průměry z-skórů frekvenčních škál (v grafu 3); vysvětleno 98,1 % variance (1. dimenze 63,7 % a 2. dimenze 34,5 %).

aktivit, jako například účast v nejrůznějších dobrovolných sdruženích). Problematika životního stylu je samozřejmě mnohem komplexnější a čtenář si jistě umí představit jiné indikátory i detailnější typologii (k tomuto tématu lze nalézt více např. v [Šafr 2008]).

Abychom mohli určit, kdo jsou nositelé jednotlivých klastrů trávení volného času – v principu jde o typologii životního stylu, použili jsme na závěr vícerozměrnou metodu analýzy dat, multinominální logistickou regresi.¹⁰ Uvažujeme v ní vliv nejzákladnějších sociodemografických charakteristik: pohlaví, vzdělání, velikosti/charakteru místa bydliště a věku. Jednotlivé vlivy jsou očistěny o vzájemnou provázanost. Koefficienty uvedené v tabulce 1 vyjadřují poměry šancí, že jedinec bude patřit do prvního či druhého klastru trávení volného času v porovnání s klastrem 3, který zde slouží jako referenční kategorie.¹¹ Zastánce trávení volného času aktivitami mimo domov nalezneme s vyšší šancí mezi muži, lidmi s vysokoškolským diplomem a ve velkém městě. Nejvýraznějším třídícím znakem je ovšem věk: v kategorii do 30 let je lze v porovnání s kategorií starších šedesáti let nalézt s až třináctinásobnou šancí (průměrný věk je u respondentů z prvního klastru 39 let).

Naproti tomu za typického představitele způsobu trávení volného času zachyceném v druhém klastru označeném zjednodušeně jako „ženská kultura“ (nakupování, příbuzní, TV, čtení knih) lze v porovnání s klastrem třetím (charakteristickým ručními pracemi, kutilstvím a částečně sportovním diváctvím) označit ženy, jedince se středoškolským vzděláním a ty, kdo pocházejí z velkého města a je jim nad šedesát let.

Je třeba podotknout, že příslušnost k třetímu klastru model odhaduje pouze velmi slabě,¹² což naznačuje, že tento typ trávení volného času v sobě zahrnuje velmi různorodou skupinu lidí. Dodejme, že z hlediska bivariátních vztahů je zde podíl mužů a žen přibližně stejný (48 % mužů; 52 % žen), převažuje střední a vyšší věk (shodně 36 % v kategorii 46–59 a nad 60 let), bydliště na vesnici (51 %) a nižší vzdělání (66 % s nejvýše vyučením).

Závěrem

Češi ve volném čase především sledují televizi, poslouchají hudbu a kromě trávení času před monitorem počítače také ještě, v mnohem menší míře ovšem, nakupují, sportují či chodí na vycházky a co je jistě potěšitelnou zprávou, čtou také knihy. Volný čas je tak pro nás především relaxací a odpočinkem, bohužel se do něj také ale promítá stres z pracovních povinností. Výsledky mezinárodního výzkumu ISSP 2007 – Volný čas a sport rovněž naznačují, že z hlediska vybraných ukazatelů se v tom, co ve volném čase děláme, příliš neodlišujeme od ostatních evropských zemí – s výjimkou větší obliby nakupování a ručních prací/ kutilství a naopak méně času trávíme u počítače.

Podrobnější rozbor dále ukázal, že ve struktuře četnosti volnočasových aktivit lze vysledovat tři nejzákladnější typy životního stylu odvozené z kontury životních etap a genderu: typ především mladé generace, charakteristický oproti ostatním typům aktivitami mimo domov (kino, kulturní akce, sport, PC a internet) – hovořit zde můžeme o aktivním způsobu života

Tabulka 1: Multinominální logistická regrese klastrů životního stylu

	Aktivity mimo domov		„Ženská“ kultura	
	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.
konstanta		,431		,465
Pohlaví – žena	,55	,001	1,90	,000
Vzdělání VŠ	4,31	,000	1,37	,459
SŠ-maturita	1,46	,050	1,43	,043
Velkoměsto	2,95	,000	1,70	,010
Malé město	1,53	,056	1,06	,767
Věk 18-29	13,49	,000	,81	,504
30-45	2,95	,000	,71	,114
46-59	1,66	,033	,54	,002
správně klasifikované případy	69,5 %		75,1 %	

Zdroj: ISSP 2007, N = 1165 (listwise).

Poznámka: Nagelkerke $R^2 = 0,29$; celkem klasifikováno správně 59,7 % případů; referenční kategorie závislé proměnné: klastr 3 – „Domácký“ způsob života; referenční kategorie nezávislých znaků: základní/vyučení, vesnice, věk 60+; zvýrazněny koeficienty s $p < 0,05$.

a dále na jedné straně svět především „ženské“ kultury (nakupování, sledování TV, čtení knih, setkávání s příbuznými), na straně druhé svět „domácí“ převážně pasivní kultury (ruční práce, kutilství a zčásti i sportovní diváctví). Tyto tři základní typy pochopitelně plně neodrážejí plasticitu struktury životního stylu v naší společnosti. Z hlediska volnočasových aktivit bychom mohli krom frekvence jiných než zde sledovaných činností (například podrobněji jednotlivé sporty) uvažovat také o míře jejich oblíbenosti [viz Špaček, Šafr 2010; Šafr 2008].

Naše analýza nemohla zcela rozkrýt spleť klubko struktury trávení volného času, smyslem bylo především vymezit nejzákladnější kontury a nositele v dospělé populaci České

republiky (zachycen mj. není životní způsob zcela specifických skupin).¹³ Z hlediska mezinárodní komparace je vhodné provést další srovnávací analýzy evropských a také mimoevropských zemí, které by sledovaly souvislosti sociodemografických a prostorových charakteristik, životní fáze a společenského postavení s různými typologiemi volnočasových aktivit v odlišném kulturně-historickém prostředí. Podobu systému volného času totiž významně ovlivňuje společenský systém, ať už jde o stupeň modernizace, ekonomickou výkonnost, demografickou strukturu, soustavu hodnotových orientací nebo politické uspořádání.

literatura

- Blackshaw, Tony. 2003. *Leisure Life: Myth, Masculinity and Modernity*. London and New York: Routledge.
- Červenka, Jan 2004. *Co děláme ve svém volném čase?* Tisková zpráva CVVM. 26. 4. 2004. [online]. [cit. 1. 12. 2010] Dostupné na <http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100351s_oz40426.pdf>.
- Červinka, Antonín et al. 1966. *Práce a volný čas*. Praha: NPL.
- Dubský, Josef. 2008. „Výzkum životního stylu“. Pp. 207–227 in Jana Duffková, Lukáš Urban, Josef Dubský. *Sociologie životního stylu*. Plzeň: Aleš Čeněk.
- Duffková, Jana, Milan Tuček. 2003. „Proměny způsobu života“. Pp. 168–202 in Milan Tuček (ed.). *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Dumazedier, Joffre. 1962. *Vers une civilization du loisir?* Paris: Éditions du Seuil.
- Filipcová, Blanka. 1966. *Člověk, práce, volný čas*. Praha: Svoboda NPL.
- Frysinger, Valeria J., John R. Kelly. 2004. *21st Century Leisure: Current Issues*. State College: Venture Publishing.
- Iso-Ahola, Seppo E. 1980. *The Social Psychology of Leisure and Recreation*. Dubuque: Wm. C. Brown Company Publisher.
- Kaplan, Max. 1975. *Leisure: Theory and Policy*. New York, London, Sydney, Toronto: John Wiley & Sons, Inc.
- Kelly, John R. 1987. *Freedom to Be: A New Sociology of Leisure*. London: Macmillan Publishing Company, New York: Collier Macmillan Publisher.
- Neulinger, John. 1990. *The Road to Eden, After All: A Human Metamorphosis*. Culemborg: Giordano Bruno.
- Parker, Stanley R. 1976. *The Sociology of Leisure*. London: Allen and Undin.
- Patočková, Věra, Ondřej Špaček, Jiří Šafr. 2010 (v tisku). „Mezigenerační, reprodukce životního stylu: vliv socializace na trávení volného času v dospělosti“. In Jiří Šafr (ed). *Mechanismy mezigenerační reprodukce nerovností*. Sociologické studie/Sociological Studies. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, v.v.i.
- Roberts, Kenneth. 1983. *Youth and Leisure*. London: Allen and Undin.
- Rojek, Chris. 2000. *Leisure and Culture*. Basingstoke [u.a.]: Palgrave Macmillan.

- Rojek, Chris. 2010. *Labour of Leisure: The Culture of Free Time*. Los Angeles: Sage.
- Selucký, Radoslav. 1966. *Člověk a jeho volný čas*. Praha: Československý spisovatel.
- Stebbins, Robert. 1992. *Amateurs, Professional, and Serious Leisure*. Montreal, PQ: McGill-Queen's University Press.
- Šafr, Jiří 2008. *Životní styl a sociální třídy: vytváření symbolické kulturní hranice diferenciací vkusu a spotřeby*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
- Šamanová, Gabriela. 2010. *Volný čas*. Tisková zpráva CVVM. 14. 1. 2010. [online]. [cit. 1. 12. 2010] Dostupné na <http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100994s_oz100114.pdf>.

- Špaček, Ondřej, Jiří Šafr. 2010. „Volný čas, sport a kulturní vkus: rozdíly podle společenského postavení“. Pp. 81–99 in Hana Maříková, Tomáš Kostecký, Tomáš Lebeda, Markéta Škodová (eds.). *Jaká je naše společnost? Otázky, které si často klademe...* Praha: Sociologické nakladatelství.
- Švigová, Milada. 1967. *Volný čas a my*. Praha: Svobodné slovo.
- Veblen, Thorstein. (1899) 1999. *Teorie zahálčivé třídy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Wearing, Betsy. 1998. *Leisure and Feminist Theory*. London-Thousand Oaks., New Delhi: Sage Publications.

Jiří Šafr získal doktorát ze sociologie na Fakultě sociálních věd UK. Pracuje jako vědecký pracovník v oddělení Studia sociální struktury Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i., a jako odborný asistent na FHS UK. Zabývá se výzkumem sociální stratifikace a nerovností (sociální distance, egocentrické sítě, kulturní kapitál a spotřeba, sociální třídy), sociální spravedlnosti a problematikou společenské koheze a sociálního kapitálu.
Lze jej kontaktovat na adrese: jiri.safr@soc.cas.cz

Věra Patočková je absolventkou magisterského studia kulturologie na Filozofické fakultě UK, kde v současné době pokračuje v doktorském studiu. Absolvovala rovněž studijní program WLRA International Centre of Excellence v Nizozemsku zaměřený na volný čas. V současné době pracuje jako odborná pracovnice ve výzkumném oddělení Lokální a regionální studia Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i.
Lze ji kontaktovat na adrese: vera.patochkova@soc.cas.cz

poznámky

- ¹ Tento článek vznikl v rámci projektu „Sdílené hodnoty a normy chování jako překonávání negativních dopadů sociální diferenciací v ČR“ (e.č. 2D06014), který byl podpořen MŠMT ČR.
- ² Mezinárodního výzkumu ISSP *Volný čas a sport* se zúčastnilo celkem 34 zemí, pro účely tohoto článku bylo pro srovnání vybráno 18 evropských zemí: Rakousko, Belgie (Flandry), Bulharsko, Chorvatsko, Finsko, Francie, Německo, Maďarsko, Irsko, Litva, Norsko, Polsko, Rusko, Slovensko, Slovinsko, Švédsko, Švýcarsko, Velká Británie (vynechán byl z důvodu problematických dat Kypr).
- ³ Informace o mezinárodním výzkumném programu ISSP – *International Social Survey Programme* lze nalézt na <<http://www.issp.org>>. Česká verze použitého dotazníku *Volný čas a sport ISSP 2007* je také dostupná na <<http://www.sdilenihodnot.soc.cas.cz>>.
- ⁴ Jde o statisticky signifikantní rozdíly v průměrných hodnotách škál určené pomocí t-testu na $p > 0,05$, které byly s ohledem na velký počet případů ověřeny pomocí porovnání 95 % intervalů spolehlivosti.
- ⁵ Rakousko, Belgie (Flandry), Finsko, Francie, Německo, Irsko, Norsko, Švédsko, Švýcarsko, Velká Británie.
- ⁶ Úvodní otázka v baterii zněla: „Lidé využívají svůj volný čas různými způsoby. U každé z následujících položek řekněte, prosím, jak často trávíte svůj volný čas ...“.
- ⁷ Bulharsko, Chorvatsko, Maďarsko, Litva, Polsko, Rusko, Slovensko, Slovinsko.
- ⁸ V prvním kroku jsme uplatnili k redukci vícerozměrného prostoru volnočasových aktivit metodu hlavních komponent (PCA), která odhalila na základě tzv. Kaiserova kritéria existenci čtyř latentních dimenzí životního stylu: 1. kulturní akce, čtení knih, chůze do kina, počítač/internet, fyzické aktivity; 2. setkávání s přáteli, poslech hudby, setkávání s příbuznými; 3. ruční práce a kutilství, chůze po obchodech/ nakupování, sledování TV/ DVD; 4. sportovní diváctví, hraní karet/ deskových her (celkem vysvětleno 52,7 % variance). Položky k jednotlivým dimenzím však nebyly přiřazeny

- zcela jednoznačně, navíc další ověření položkové reliability indexů konstruovaných na základě faktorového řešení ukázalo, že škály dosahovaly neuspokojivých hodnot reliability. Z tohoto důvodu jsme se zde uchýlili k méně tradičnímu řešení určení příslušnosti k typologické skupině pomocí klastrové analýzy, v němž je zdůrazněna výlučná příslušnost ke skupině lidí s podobným životním stylem.
- ⁹ Ukazují na to ale preference – oblíbenosti ve volném čase, které byly sledovány v české verzi dotazníku. Respondenti patřící do třetího klastru mají v porovnání s těmi, kdo jsou v druhém klastru, v poněkud větší oblibě chůze do hospody a sledování sportu v televizi.
- ¹⁰ V logistické regresi sledujeme změnu šance, že nastane určitý jev (zde příslušnost k danému typu životního stylu) oproti tomu, že nenastane, při jednotkové změně hodnoty nezávislé proměnné za předpokladu, že hodnoty ostatních nezávislých znaků se nezmění. Šance vyjadřuje podíl pravděpodobnosti, že jev nastal oproti situaci, že nenastal. Jejím násobkem vyjadřuje koeficient $\exp(B)$.
- ¹¹ Při interpretaci výsledků je třeba vzít v úvahu, že regresní model nemá příliš velkou explanační sílu. Na jeho základě je celkově správně zařazeno pouze 59,7 % případů. Důvodem je použití značně obecné typologie životního stylu i relativně malého počtu vysvětlujících proměnných pro tak komplexní problematiku jako je trávení volného času.
- ¹² Na základě sady použitých vysvětlujících proměnných model u třetího klastru správně zařadil pouhých 6,1 % případů.
- ¹³ Podrobnou typologii životního stylu v české společnosti poloviny 90. let minulého století založenou na kombinaci pasivity–aktivity a vysokého–nízkého statusu přináší J. Dubský [2008]. Kromě údajů o trávení volného času je odvozena také z hodnot, spotřebitelského chování a životní úrovně. Sociální prostor životního stylu – tvořený preferencemi v oblastech vysoké a masové kultury, oblékání, zdravého způsobu života a nákupních preferencí – ve vazbě na třídní postavení domácnosti v roce 2004 lze nalézt v [Šafr 2008: 100].

